

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

להערות והארות: yoelf@asiatec.co.il
שירותי הקלדה ועיבוד ב"מכון התורני"
רחוב האומן 27 ירושלים: 0533194867

דברי תורה

שופטים - תשפ"ו | גליון 198 | הפקדה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" (דברים טז, יח).

מכל משמר נצור לך

פרשה זו פותחת במצות מינוי שופטים ודיינים בכל ערי ישראל. ולשון הכתוב נאמר "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", ודקדקו המפרשים למה אמר בלשון יחיד "תתן לך בכל שעריך" הרי זוהי מצוה כללית המוטלת על הציבור, והיה לו לומר 'תתנו לכם בכל שעריכם'.

ומבארים שבא הכתוב לרמז שטמון כאן דיבור נוסף בפרשה זו, שמלבד פשט המקרא שבא להגיד מצות מינוי הדיינים אשר ישפטו את העם משפט צדק, יש כאן אזהרה נוספת על דרך המוסר, שצריך האדם לשים שופטים ושוטרים על כל שעריו, דהיינו שישמור שמירה מעולה על כל פתחי גופו כגון עיניו אוזניו ופיו, שלא ישתמש בהם אלא אך ורק לרצון השי"ת, ושמירה זו אכן מוטלת על כל אחד ואחד ולכן אמר בלשון יחיד "תתן לך בכל שעריך".

וענין שערים אלו והשמירה שלהם מבואר, שהחוששים שבהם משתמשים השערים הללו צריכים שמירה מיוחדת והשגחה יתירה שלא לסור על ידם מרצון שמים, בחוש הראיה צריך לעמוד על המשמר לקיים ציווי התורה 'ולא תתורו אחרי עיניכם' שלא להכשל בראיות אסורות, ובחוש השמיעה צריך לעמוד על המשמר שלא לשמוע מה שאסרה תורה, ועל כולנה כח הדיבור שחייב כל איש יהודי לשמור עליו בכל מיני שמירות מעולות שלא לדבר דברים בטלים ודיבורים אסורים חלילה וחס, אלא ישקול במאזני צדק כל דיבור והגה היוצא מפיו שיהיה אך ורק לנחת רוח להבורא ית"ש.

אמנם לפי זה צריך להבין מהו המשך הפסוק 'וְשֹׁפְטֵי אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק', שלפי הכוונה האמורה אינו נמשך אחר הדברים, שהרי כשהמדובר הוא אל היחיד כל אחד ואחד כלפי עצמו, אין שייך לומר "ושפטו את העם".

ונראה לומר בזה ביאור נאה, בהקדם המאמר השגור בפי גדולי המוסר, שהיו מזהירים לאמור שכאשר יהודי ב'וילנא' דהיינו שומר תורה ומצוות המקפיד על קלה כבחמורה השרוי בקרב יראים ושלמים נופל ממדריגתו ונכשל בסרך עבירה קטנה, יש לו לדעת שבאותה שעה ממש אזי בקצה האחר שבעולם נופל ממדריגתו יהודי שכל יהדותו היא הידיעה שהוא בן לעם הנבחר, והוא משתמד ויוצא מן הדת. שמכיון וכל האומה הישראלית נחשבת כגוף אחד, הרי שכל נטיה קלה של כל אדם מישראל מורגשת בכל העם כולו. ועפ"י פירש הגאון רש"י מקעלעם זצ"ל מה דאיתא בסוף הפרשה גבי עגלה ערופה, שזקני ב"ד אומרים "ידינו לא

שִׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה" (כא, ז), וברש"י, "ידינו לא שפכו" - וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוייה. ועדיין צ"ב הא דפטרנוהו בלא מזונות וכי לכן הוא נרצח הא הוא לא מת מרעב וכו', אלא הכונה היא דאם זקני העיר מתרפים במצוות ומתרשלים במצוות לוייה זה יכול לגרום שהרוצחים השפלים ירצחו את האדם.

ויש להפליא שבאמת יסוד זה נמצא כבר בדברי ה"חתם סופר" בפרשת בעל פעור, שמדייק בשינוי לשון הכתוב (במדבר כה, א) "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעָם לַזְנוּת אֶל בָּנוֹת מִזְרָאֵם", שמקודם פתח לאמור "וישב ישראל" ואחר כך שינה את שמם וכינה אותם "העם". ומבאר לפי הידוע שהשם 'ישראל' מורה על המדרגה הגבוהה בשראל, ואילו כינוי 'העם' מורה על המדרגה הנמוכה, ובזה יתפרש הכתוב על נכון שכוונתו לומר שכאשר ישראל ישבו בשיטים, דהיינו כשהמעולים בעם נפלו ממדרגתם הגבוהה והתיישבו להתעסק במעשי שטות וילדות, אזי "ויחל העם לזנות" שפשוטי העם נפלו יותר לחטוא בפועל ולזנות אל בנות מואב, דהיינו שהמכשול הקטן של גדולי ישראל גורם מכשול נורא אצל פשוטי העם. ובזה מתיישב כל הפסוק על הנכון, כי בא הכתוב להזהיר שצריך האדם להעמיד שופטים ושוטרים בכל שעריו להשגיח עליהם שישתמש בכל חושיו רק כרצון הבורא יתברך, ומוסיף לך הכתוב שעל ידי כן "ושפטו את העם משפט צדק", כי יראי ה' גורמים על ידי זהירותם הגדולה שגם הפשוטים שבעם ישפטו משפט צדק, דהיינו שיתנהגו כהוגן ולא יסורו מדרך ה'.

האחריות המוטלת עליהם לשמור על עצמם מכל משמר, כי באם מחוסר זהירות יכשלו חס ושלום אפילו בדבר מועט או באיסור קל, הרי עלולים לגרום בזה מכשול עצום לאחרים, שהרי כל נטיה קלה יש לה השפעה עצומה בכללות העם, ואין האדם שליט ברוחו לדעת את גודל ההרס היכול להיגרם בעטיה של כל רפיון ומכשול.

ועל זה הדרך אמר הרה"ק רבי יהודה הורביץ זצ"ל מדזיקוב, על מה שמצינו בגמרא (גיטין נח, א) מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לדרך גדול שברומי, אמרו לו, תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר "מי נתן לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזִים" (ישעיהו מב, כד), ענה אותו תינוק ואמר "הֲלוֹא ה' זֶה חֲטָאנוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בְּדַרְכֵּי הַלֹּךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ" (ישעיהו מב, כד), אמר, מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. אמרו לא זו משם עד שפדאו בממון

הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל, ומנו רבי ישמעאל בן אלישע, ע"כ. והמפרשים נתקשו למצוא הסבר ממה נתפעל רבי יהושע כל כך ומה חידוש ראה בדברי התינוק עד שנשבע לפדותו בכל ממון שבעולם, וכי אין זה דבר פשוט וידוע לכל בר בי רב שסיבת הצרות הם "הלוא ה' זו חטאנו לו", וגם הלא רק השיבו מסיפא דקרא ד'מי נתן למשיסה יעקב'. והגיד הביאור בזה לפי האמור בכתבי הקודש, שכאשר בני ישראל נמצאים במדרגה גבוהה הם נקראים בשם 'ישראל' וכשהם שרוים במדרגה נמוכה אזי נקראים בשם 'יעקב', וכנגד זה שאל רבי יהושע בן חנניה "מי נתן למשיסה יעקב", הם פשוטי העם אשר עליהם סובב התואר 'יעקב', ואם תמצי לומר שזהו בגין חטאיהם, אבל הרי לא רק המה בלבד סובלים, אלא גם 'ישראל' הם גדולי האומה אשר עליהם סובב התואר 'ישראל' נתנו 'לבוזים', ולמה זה נעשים הם בעונשים חמורים וקשים. ודבר זה השכיל התינוק להבין, ועל כך ענה ואמר "הלוא זו ה' חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו", כלומר, אל תתלה את סיבת העונשים רק בעוונותיהם החמורים של פשוטי העם, כי "הלוא זו ה' חטאנו לו", גם אנחנו החשובים שבעם, שהרי בעקבות המכשולות הקלים שאנו כשלנו בהם, נכשלו הם בעוונות חמורים, וזהו הכוונה המוסתרת בדבריו, שעל ידי החטאים שאנו "חטאנו", על ידי כך "לא אבו" האחרים ללכת בדרכיו, "ולא שמעו" האחרים בתורתו, ואילו היינו אנחנו נוהרים היטב שלא להיכשל בכלום, הרי לא היו הם מגיעים לעבירות החמורות. ומהשכלה נפלאה זו התפעל רבי יהושע בן חנניה, עד שהכריז ואמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, כי אמר, אם בקטנותו כבר השכיל להבין את עומק האחריות המוטלת על כתפיהם של גדולי ישראל והכשרים שבהם, הרי לו נאה ולו יאה להתמנות לגדולה זו, ומובטחני בו שיהיה מורה הוראה בישראל, כי בודאי יהיה ה' עמו להנחות את העם כראוי ולהסיר מכשול מדרכם.

ולמדנו מכאן דרגה נוספת בגודל האחריות המוטלת על שלומי אמוני ישראל להשגיח על כל מעשיהם הדק היטב, כי עלולים הם להיתפס בעוונם של פשוט העם שנגרמה מחמת חוסר זהירותם, ונמצא שעל ידי מכשול קטן תלוי בצווארם קולר של חמורות שבחמורות רחמנא ליצולן.

ועל זה הדרך יש למצוא רמז נוסף בדבר הפסוק, כי בא הכתוב בזה להורות את ההשקפה הנכונה להסתכל בה על מאורעות העולם ולהצדיק דין שמים, שכאשר יראה שמידת הדין תפסה באנשים כשרים, אל יהרהר בלבבו על מה יצא הקצף עליהם להיות נדונים כל כך, הלוא אינם חשודים בעוונות חמורות חלילה, ומאידך הרי לא חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא. אלא יבין שיתכן שבאמת לא כשלו אלא בעוון דק מעט מזער, אבל בעקבות סטיה קלה זו נגרמה נפילה לאחרים שנכשלו בחמורות שבחמורות, והם נותנים את הדין על תוצאות מעשיהם שהיו מקור ושורש הרעה, ובזה ידע כי משפטי ה' אשר שופט בהם את עמו משפטי צדק המה ואין בהם עוול, צדיק וישר הוא.

(משחת שמן)

"פי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (דברים טז, יט). 'משקיבל שחד ממנו, אי אפשר שלא את לבו אצלו להפוך בזכותו' (רש"י).

ולכאורה הוא תימה גדולה, וכי מתנה קטנה תעביר את הדין הצדיק על דעת קונו לעבור על לאו ברור. אמנם הביאור הוא פשוט, שבודאי אין הדין חשוד לעבור על לאו מן התורה במזיד, רק אם הוא לוקח שוחד אז ממילא מוטה לבו לצד המתדיין שנתן לו זאת, אף שהוא עצמו אינו מרגיש כלל בהטיית לב זו וטועה שכך הוא הדין באמת. והן הן דברי רש"י שהמציאות נעשית ככה, 'אי אפשר שלא את לבו אצלו להפוך בזכותו'.

ואיתא מהגאון החיד"א (בספרו נחל קדומים) שהאותיות שאחרי תיבת 'שחד' הם ת' ט' ה'. לומר שמיד כשלוקח שוחד הריהו מטה את הדין לזכותו. וכדאיתא בגמרא (כתובות קה, ב) מאי טעמא דשוחדא כיון דקביל ליה שוחדא מיניה איקרבא ליה דעתיה לגביה והוי כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שוחד שהוא חד, פירוש שהנותן והמקבל נעשים לב אחד.

ובגמרא שם, דרבי ישמעאל ב"ר יוסי הוה רגיל אריסיה להביא לו כלכלה של פירות בכל ערב שבת, יום אחד הביא לו בחמישי בשבת, שאלו רבי ישמעאל מאי שנא שהבאת לי היום ולא למחר, השיב האריס דינא אית לי ואמינא אגב אורחי אייתי ליה למר, לא קביל מיניה רבי ישמעאל אמר לו פסילנא לך לדינא משום שהקדמת יום אחד, ע"כ.

ולכאורה הוא תימה, דהלא שלו היו ובין כך ובין כך היה האריס מביא לו הפירות, וכי משום הקדמת יום אחד פסל רבי ישמעאל עצמו מלדון וחשש לנגיעות. ושמעתי בשם המשגיח דשיבת בולטימור בארה"ב, שאמר דמכאן אנו רואים עד כמה כוחה של שוחד ועד היכן היא הנגיעה וההרגשה של המקבל שוחד, שהבין רבי ישמעאל. שגם בשביל הנאה זעירה כזו נוטה לב המקבל אחר הנותן וכבר אי אפשר לו להינצל מנגיעות ולדון דין אמת.

וב"תומים" (ט' סק"א) העלה להצדיק מנהג העולם ליתן שוחד לשופט גוי, ומבאר דכיון דטעם האיסור של שוחד 'דהוא חד דמקריב דעתיה גביה', וזה שייך רק בישראל שהדין הוא דקרובים אסורים לדון, אבל בבני נח דאיתא בגמרא שכל הקרובים מותרים לדון גם המקבל שוחד מותר לדון.

אמנם מהרמב"ן בפרשת וישלח (בראשית לד, יג) מוכח דאסורים בלקיחת שוחד, דהוא הביא מהירושלמי, בדינין של נח, ה"ה דינו נהרג, לקח שחד נהרג, כי הם מוזהרים על שוחד ואזהרתן זו היא מיתתן. והקשה ב"מנחת חינוך" (מצוה פג אות ה) מדבריו על דברי התומים. וכן הקשה גם המהרי"ל דיסקין, ומביא לחלק דהעכו"ם הדין בין שני גויים, שבזה אם הוא לוקח שוחד אכן הוא נהרג, אבל כשהעכו"ם דין לישראל אינו באיסור ואזהרה, מכיון שאליבא דאמת אין הגוי יכול להיות דיינו של ישראלי, ורק מסיבות שונות נזקק הישראלי לדון אצל העכו"ם, לכן לא שייכא אזהרה בכגון דא, וזהו הטעם שנהגו ליתן שוחד לשופטים נכרים.

ועי' ב"שפת אמת" בפרשת (שנת תרל"ה) שאף כשהדין יודע מקודם שהצדק אתו, אסור לו ליקח שוחד. והטעם, כי אין

הקפידא של השוחד רק בעבור שִׁטָּה המשפט, אלא שהתורה הקפידה על עצם הטיית הלב שבזה מקלקל השופט את לבו הישר. ובגמרא (שבת י, א) אמרו 'כל דיין שדן דין אמת לאמיתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית', וב"בית יוסף" ריש חושן משפט נתקשה בכפילות הלשון 'אמת לאמיתו', והתוספות יום טוב סוף פאה מפרש דהכוונה היא שפוסק האמת בלי שלקח שוחד, דאם לוקח שוחד אפילו לזכות הזכאי אינו לאמתו דאינו פוסק מצד האמת אלא מצד השוחד.

(משחת שמן - רבי חיים קויפמאן)

"כִּי הַשְׁחָד יַעֲזֹר עֵינֵי חֲכָמִים" (דברים טז, יט).

מידי כיעור לא יצא

סיפר האדמו"ר בעל ה"צמח צדק" מליובאוויטש לאאמור"ר בעל ה'ערוך השולחן' [בזמן ששהה במחיצתו ונתקרב אליו מאוד לתקופת מה, וקבל ממנו מלא חפנים בהלכה ובהליכות החיים]:

רבי חיים כפוזי - מתלמידיו המובהקים של האריז"ל, היה מקבל שכר בעד הוראה, מפני שהיתה תורתו אומנתו ולא היה לו במה להתפרנס, ועמדו עיניו מראות, ורננו אחריו העם שכיון שהיה במעשיו אבק שוחד, נענש ב'יעור עיני חכמים'.

והוא חשש בזה לחילול כבוד התורה, ודרש בציבור שהוא מתפלל אל ה' שישב לי מאור עיני, ויִדְעוּ כל העם כי חף אני מפשע. וטרם כָּלָה לדבר נפקחו עיניו והי לנס, והיה חותם את שמו 'ה' ניסי חיים כפוזי'.

וחזינן מהכא, שאין בזה איסור לקיחת שוחד, אך בכל זאת מידי כיעור לא יצא, ויראה כל אחד להרחיקה מעליו.

(מקור ברוך' ח"ג פרק כ"ב - רבי ברוך הלוי עפשטיין מפינסק בעל ה'תורה תמימה')

"צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" (דברים טז, כ).

באיזה אופן ישנו היתר של 'ע"מ שיחיה בני'

פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל, במאי דאמרינן פ"ק דראש השנה (ד, א) 'האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או בשביל שאזכה לחיי העה"ב הרי זה צדיק גמור', והקשו התוס' דהתנן (אבות א, ג) 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס' וכו'.

ופריק לה הרב הנזכר דההיא במצות עצמן כמות שהן, אבל הכא מיירי כשכבר יצא ידי חובתו ממצות צדקה. ועתה סו"ל סלע זו נוסף על חיובו ובה התוספת שרי לעשותו על מנת לקבל פרס בעבור חיי בנו או שיזכה לעולם הבא.

ואסמכיה בהאי קרא "צדק צדק תרדוף" הכפל לומר דאם כבר יצא ידי חובה ועתה מוסיף, והו שכתוב "צדק צדק" שם רמז בכפל לומר דיצא ידי חובתו ומוסיף, והיינו דקאמר "צדק צדק" ב' פעמים אז יכול לעשות "למען תחיה" שאתה מוסיף בכוונה זו על מנת שתחיה וירשת את הארץ שתזכה לעולם הבא, והוי ממש כמו שאמר על מנת שיחיה בני או שאזכה לחיי העולם הבא, ודפח"ח.

(נחל קדומים - רבינו החיד"א)

"וְלֹא תִקֵּים לָךְ מִצְבָּה אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כב).
"וְלֹא תִקֵּים לָךְ מִצְבָּה" - מצבת אבן אחת וכו', ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שנאה, מאחר שעשאוהו אלו חק לעבודה זרה (רש"י).

ב"חתם סופר" מביא דאפשר לרמז מהפסוק גם לגבי דיינים, שלא יהיה הדיין דן יחידי. ובספרים הקדושים מובא לרמז בהאי קרא על דרך המוסר, שהאדם מישראל לא יעבוד את השי"ת יחידי ואין אנשים עמו, אלא ישתדל לעשות כל דבר טוב באחדות ובציבור גדול. וזה שכתב רש"י, ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, שהיתה אהובה להשי"ת עבודת ה' שלהם שהיתה ביחידות, זה היה רק בזמנם כיון שהיו האבות יחידים בעולם, וכמו שאמרו ז"ל (ב"ר מב ח) למה נקרא שמו "לְאַבְרָם הָעֶבְרִי" (בראשית יד, ג), שכל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד. אבל עכשיו שעם בני ישראל אינם יחידים בעולם, צריך לעבדו ולקיים מצוותיו באחדות ובהקלה.

ושמעתי בשם כ"ק אדמו"ר מסקולען זצ"ל שרמז מעלת האחדות בלשון הפסוק "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים יח, ג), שאמרה תורה "תמים" תיתמם עם כולם באחדות, "תהיה" לשון יחיד, כלומר כל היחידים יתאחדו להיות באחדות יחדיו, ואזי "עם ה' אלוהיך", יתרצה השי"ת להיות גם כן עמם באחדותם. וכדאיתא בספרים הקדושים לרמז בלשון הכתוב "וְאַתָּה תִּלְבָּשׁ לְרַעְיָךְ פָּמוֹךְ אֲנִי ה'" (ויקרא יט, יח), שכאשר איש יהודי אוהב את רעו כמוהו עצמו, אזי אומר הקב"ה כביכול "אני ה'" חפץ להשתתף בחבורתכם.

(משחת שמן)

"וְלֹא תִקֵּים לָךְ מִצְבָּה אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, כב).
כתב הגה"ק בעל ה"בני יששכר": יש לנו בקבלה מצדיקים שאין לך יום דומה לחבירו, לפעמים המעשה כזאת ביום זה הוא מצוה ולמחר אותו הדבר בעצמו הוא עבירה. ואי אפשר לפרש הדבר כי המשכיל יבין מעצמו. ואין שעה דומה לחברתה, בכל שעה יש עבודה אחרת, ויצטרך האדם שיהיו כל מעשיו לשם שמים בכל שעה לפי המצטרך באמת לעבודתו יתברך. אך יש בני אדם שיש להם חוק קבוע ומעמד ומצב ככה יעשו כל ימיהם וככה יתנהגו לבל יזוו ממנהגם. וזהו הרמז בפסוק "וְלֹא תִקֵּים לָךְ מִצְבָּה", היינו מעמד ומצב שזאת היא עבודתך בתמידות בלי שינוי, ואם תעשה עבודתך במשפט אחד תמיד, זהו "אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ". ורמז מקובל מצדיקי הדור בפסוק "לֹא תַעֲשֹׂן כֶּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם", רצונו לומר, כך, כדמיון הזה ממש, אותה ההנהגה. וכל זאת שמא היום המנהג הזה טוב הוא ולמחרתו להיפך. והבן, כי אי אפשר לפרש הכל בכתב, והמבין יבין.

(אגרה דכלה)

"וּבָאֵת אֶל הַפְּהִינִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדִרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט" (דברים יז, ט).
בימים הקדמונים סתם בית דין היה של כהנים, וכמו שכתב "ובאת אל הכהנים" וגו'.

(פרישה יורה דעה סימן שע"ג)

“עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹדוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ
תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדְּבָר אֲשֶׁר יִגִּדוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל”

(דברים יז, יא).

יזכי יפלא בעיניך על רוב הדעות, ומחלקותם בפרטי הדינים
- דע כי לא מחכמה שאלת על זה. וכבר אמר הפילוסוף כי
לפרטים אין מספר.

וכולם דברי אלקים חיים המה, כמו שאמרו חכמינו ז”ל ריש
חגיגה (ג, ב): “דְּבָרֵי חֻכְמִים כְּדִבְרֵי נְטוּעִים
בְּעֵלֵי אֲסֻפּוֹת, נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד” (קהלת יב, יא) בעלי אסופות -
אלו תלמידי חכמים, שיושבים אסופות אסופות ועוסקין
בתורה: הללו מטמאים והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו
מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם:
היךך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו
מרועה אחד: אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל
המעשים ברוך הוא.

דכי פליגי תרי תנאי או תרי אמוראי בדין, או באיסור והיתר,
כל חד אמר “הכי מסתביר טעמא” - אין כאן שקר כלל, דכל
חד וחד - סברא ידידיה קאמר. מר יהיב טעמא להתירא, ומר
יהיב טעמא לאיסורא. מר מדמי מילתא למילתא הכי, ומר
מדמי בעניינא אחרינא.

ואיכא למימר “אלו ואלו דברי אלקים חיים” הם: זימנין
דשייך האי טעמא, וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם
מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט (רש”י כתובות נז, א).

וכמופת לזה, שלא תמצא בכל הש”ס מחלוקת בעיקרי
המצוה: הכל מודים ש”פרי עץ הדר” הוא אתרוג, והכל
מודים ש”עין תחת עין” - ממון. אלא דכשבאו לדורשו
מהפסוק - מר דריש לה מהאי קרא, ומר דריש לה מהאי
קרא, וכולם אמת.

השמעת שיחולקו כמה בתים יש בתפילין של ראש? או כמה
פרשיות צריך לכתוב במזוזה? או כמה ברכות יש בתפילה?
או כמה ברכות יש לפני קריאת שמע ואחרי קריאת שמע?
או בברכות פסוקי דזמרא? כל ישראל שמקצה העולם ועד
קצהו שוין בזה שיש ארבעה בתים בתפילין, ושני פרשיות
במזוזה, ושמונה עשרה ברכות בתפילה לבד ברכת המינים,
ושני ברכות לפני קריאת שמע ואחת לאחריה.

והשינוי בנוסח, כמו שזה אומר “אהבה רבה” וזה אומר
“אהבת עולם”, או שזה אומר “הודו” קודם “ברוך שאמר”
וזה אומר “ברוך שאמר” קודם אין זה שינוי כלל, דכל אחד
יכול לעשות בה כפי רצונו. דדא ודא אחת היא, אלא שאין
מדרך ארץ לשנות מכפי שנהגו הציבור. ובעל נוסח זה,
כשבא למקום למתפללים הנוסח השני מתפלל עמהם, מפני
שכל ישראל שוים במנין הברכות והתפילות.

השמעת מימך שיהיה בין חכמי ישראל ההולכים בדרך
התלמוד מחלוקת בעיקרי מלאכת שבת ויום טוב? או
בהימים, שזה יקדים וזה יאחר? חלילה, לא היתה כזאת
בישראל! כל ישראל מקבלים השבת והיום טוב בשעה אחת,
מקצה העולם ועד קצהו, בשקיעת החמה למקומותם
במושבותם.

ויותר מזה תראה נפלאות, ואות ומופת על אמיתת הקבלה:
הנה זה יותר משמונה עשרה מאות שנה שעם ישראל
מפוזרים מקצה אל הקצה, ואין להם שום חיבור זה לזה
משינוי לשונם. כמו עם בני ישראל שבארצות רוסלאנד
פולין ואסטרייך, עם עם בני ישראל שבארצות פרס מאראקא
אלגיר וטוניס וטריפאלי. וזה רק כארבע מאות שנה שיצא
חכמת הדפוס לאור עולם, וקודם לזה לא היה שום
התחברות ממדינות אלו, למדינות שבאזיה ואפריקא.

והנה אצלנו החודשים: חודש מלא וחודש חסר; וחשון
וכסלו - פעמים ששניהם מלאים, ופעמים ששניהם חסרים,
פעמים שאחד מלא ואחד חסר. האם אירע שבמשך מאות
מהשנים האלו יעשו אלו מלא ואלו חסר? או בחודשים
משני אדרים, שלפעמים עיבור השנה במשך שתי שנים,
ולפעמים במשך שלוש שנים: האם אירע שינוי בין זה לזה?
וכבר אמר אחד מגדולי חכמי יוון, שחישוב המולד לישראל
הוא אות ומופת על הנבואה בישראל. וכל הדברים הללו -
אין להם רמז וזכר בתורה שבכתב.

האמנם עמודי הקבלה מהתורה שבעל פה חזקים כראי
מוצק, אשר כל כלי יוצר עליו לא יצלח לשברו, וכל רוחות
לא ינידוהו ממקומו לעקרו. ומקולות מים רבים אדירים
משברי ים - לא ינוע ולא יחת.

וכל מחלוקת התנאים והאמוראים, והגאונים והפוסקים
באמת, למבין דבר לאשורו - דברי אלקים חיים המה,
ולכולם יש פנים בהלכה. ואדרבה: זאת היא תפארת תורתנו
הקדושה והטהורה.

וכל התורה כולה נקראת “שירה”, ותפארת השיר היא
כשהקולות משונים זה מזה, וזהו עיקר הנעימות. ומי
שמשוטט בים התלמוד - יראה נעימות משונות בכל הקולות
המשונות זה מזה.

(“ערוך השולחן”, הקדמה לחושן משפט)

“וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזֶדוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל הַפֶּהן הָעֶמֶד
לְשֶׁרֶת שֵׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא
וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל” (דברים יז, יב).

הא דבזקן ממרא כתיב “ובערת הרע מישראל”, נראה דבא
לרמז, שלא נאמר שזו רעה והעדר כבוד השופטים, ואם רצו
בית דין למחול מוחלים לו, קמ”ל שזו רעה חולי מתפשטת
בכלל האומה הישראלית. שאם לא יבטל היחיד דעתו להרוב
הגדולים באומה במקום האלוקי, תרבה הרעה ויעשו בני
ישראל אגודות אגודות, ויתפרד הקשר האמיץ אשר בו
יתוארו גוי אחד בארץ... וזה חלק גדול מכוחות התאוה
להיות מצויין וממציא דרך חדש ולהבדל מן הכלל, השם
ישמרנו.

(משך חכמה)

“וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ” (ישעיהו נד, ג), ולמה
להם לרב, כדי שיהיה שלום בניהם, שכל אחד רוצה לישב
בראש על ידי שכולם למודי ה'.

(מהר”ם שיף, דרושים נחמדים סוף חולין)

”וְכִסֵּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד” (דברים יז, יז).

קל וחומר להדיוט, שלא יהא אוצר לו ממון אלא כדי חייו, וכן שלמה אומר (קהלת ה, יב) ”עֲשֹׂר שְׁמוֹר לְבַעְלִיו לְרַעְתּוֹ”.

(רבינו מיוחס)

”לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תִפִּיר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲזֹר עֵינֵי חֲכָמִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים” (דברים טז, יט).

יוספרו חכמי גאוני ספרד בקצת חבוריהם, כי איש נכרי אחד היה לו דין עם אחד מעשירי העיר, וראה האיש הנכרי את הדיין רוצה לדון את הדין לאמיתו והעשיר קרץ בעיניו והשחידו, והטה את הדין וזיכה את העשיר.

וביום השבת היו כולם בבית הכנסת והחזן היה קורא ”כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא” (דברים א, יז), וקם זה העשוק ברוגז לפני הצבור, ויצעק צעקה גדולה ומרה: ’תכזב החזן תכזב, כי המשפט לעשירים הוא’. עד שבקשו ראשי הקהל את הדבר וימצא, והעבירו את הדיין והחזירו את הדין לאמיתו. וזהו מ”ש הכתוב ”צדק צדק תרדוף”, ר”ל שזהו חוב לכל האנשים הגדולים לרדוף ולבקש אחרי הצדק, כדי לאמת את הדין לאמיתו!

(רבינו המאירי משלי יז, ח)

”כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבָּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתִי, שׁוֹם תִּשֵּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקִּרְבֵּי אֲחֵיךָ תִּשֵּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִיךָ הוּא” (דברים יז, יד-טו).

מלכות בישראל

זוהי מצוה שנצטוינו למנות מלך בישראל. וכן איתא להדיא בחז”ל סנהדרין (כ, ב) ’ג’ מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, למנות עליהם מלך, ולמחות זרע עמלק, ולבנות בית הבחירה. וגם בספרי איתא ”שום תשים עליך מלך” - מצות עשה. ומוני המצות שבתורה מונים גם מצוה זו במנין תרי”ג!

וכבר העירו המפרשים כולם ממצוה זו כאן על מה שאנו מוצאים בימי שמואל הנביא כשבקשו העם משמואל למנות עליהם מלך נאמר ”וַיִּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל” (שמואל א’ ח, 1). ותירוצים שונים נאמרו, אך רש”י שם (ח, 1) על הפסוק ”וירע הדבר” פירש: ’לפי שאמרו ”וַיִּאמְרוּ אֵלָיו הִנֵּה אַתָּה זְקֵנָה וְכוּ’ עֲתָה שִׁימָה לָנוּ מֶלֶךְ לְשַׁפְּטָנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם”’, והחטא היה מה שביקשו לשפטנו ככל הגוים לכך וירע הדבר לשמואל’. ולקמן כשדבר להם שמואל כנגד בקשתם נאמר (בפסוק יט) ”וַיִּמָּאֲנוּ הָעָם לְשָׁמַע בְּקוֹל שְׁמוּאֵל וַיִּאמְרוּ לֹא כִּי אִם מֶלֶךְ יִהְיֶה עָלֵינוּ וְהִינּוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם וְשַׁפְּטָנוּ מִלִּפְנֵי וַיִּצָּא לְפָנֵינוּ וַיִּנָּלְחֵם אֶת מִלְחַמָּתָנוּ”. ובביאור דברי רש”י נראה לכאורה לומר שלא בקשו כהוגן במה שאמרו ”ככל הגוים”, דעיקר הכוונה שלהם היתה להיות ככל הגוים, והיינו דאמרו לקמן בדברים יותר ברורים ”וְהִינּוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם וְשַׁפְּטָנוּ מִלִּפְנֵי”. ועי’ בסנהדרין (שם) שמוכא שם ברייתא, תניא ר”א אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר ”תִּנֶּה לָנוּ

מֶלֶךְ לְשַׁפְּטָנוּ”, אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר ”וְהִינּוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם וְשַׁפְּטָנוּ מִלִּפְנֵי” - הרי שהתנא מחלק תביעת הזקנים למלך כדי לשפטנו, ותביעת העמי הארץ שרצו להיות להם מלך כדי שיהיו גם הם ככל הגוים, - ואף שהזקנים ג”כ הזכירו בתביעתם ”לשפטנו ככל הגוים”. אבל התנא ראה בזה דהעיקר היה בלבם ”לשפטנו” - כי זה מה שאמרו תחילה, משא”כ העמי הארץ שהזכירו בתחילת דבריהם את רצונם להיות ככל הגוים, ואח”כ ”לשפטנו ויצא לפנינו”.

אבל רש”י לפי פשט המקרא לא מפרש כן, שהרי על תביעת הזקנים, כבר נאמר ”וירע הדבר בעיני שמואל” וא”כ גם הם לא תבעו כהוגן ולכן פירש רש”י מה שהיה רע בעיני שמואל הוא לפי שאמרו ”לשפטנו ככל הגוים”.

והיינו דהחטא והרע היו מה שרצו להיות ככל הגוים, ועי’ רד”ק שם ”לשפטנו ככה”ג” היינו בדת נימוסית.

ואף שמצינו בהתורה עצמה כלשון הזה: ”כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וְכוּ’ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתִי” - הלא לכאורה משמע שאין רע בלשון תביעה כזו להזכיר בה ”ככל הגוים”. אך נראה, דחתורה רק מעידה בזה שיבא יום שעם ישראל יתבעו מלך ויאמרו ”אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם”, ולכן בא הכתוב השני ורומז על טעותם, תדעו, מלך בישראל אינו כמלך בגוים ”שום תשים עליך מלך, אשר יבחר ה’ אלוֹקֶיךָ בוּ”, מלך בישראל הוא בחיר השם ואין מלך בגוים דומה לו, על בחירת מלך בגוים עליו למצא חן בעיני האדם, ועל מלך בישראל - למצא חן בעיני השם ”אשר יבחר ה’ אלוֹקֶיךָ בוּ”.

וכבר נמצא בהרמב”ם (פ”א ופ”ב) הלכות מלכים את כל המעלות והסגולות הדרושות למלך בישראל. הוא צריך להיות ירא שמים וכל מי שאין בו יראת שמים אעפ”י שחכמתו מרובה אין ממנים אותו. וכדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול וחייב הכל בכבודו כך צווהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל שנאמר ”וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי” (תהלים קט, כב) ולא ינהג גסות לב בישראל יותר מדאי שנאמר ”לִבִּי לְתִי רוּם לִבְבוֹ מֵאֲחֵיו” (דברים יז, כ) ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים, רמב”ם (פ”ב ה”ו).

ומי הם הממנים ובוחרים את המלך! התשובה: אין מעמידין מלך בתחילה אלא עפ”י בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא (שם פ”א ה”ג). ורואים מדברי הרמב”ם האלו שאין סומכין בזה על חכמת הסנהדרין לבד, אעפ”י שלא היו מעמידין בסנהדרין אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה, בעלי דעה מרובה (רמב”ם פ”ב מה’ סנהדרין) מ”מ, לענין מינוי מלך צריך שיהיה גם רוח קדשו של הנביא. והיינו שאמר הכתוב ”שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה’ אלוֹקֶיךָ בוּ”!... בחירת מלך בישראל בחירת ה’ אלוֹקֶיךָ בין וא”כ כמה רחוקים ונבדלים במהותם ובמצבם הרוחני בין מלך בישראל למלך בגוים, ואף על פי כן יש עוד מקום לבני ישראל לערוב הגבולים ולטשטש המושגים ולחבוע מלך על ישראל ככל הגוים ”וְהִינּוּ גַם אֲנַחְנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם וְשַׁפְּטָנוּ מִלִּפְנֵי”. וזה מה שאמר ה’ אל שמואל שם ”כִּי לֹא אֲתָךְ מָאֲסוּ כִּי אֲתִי מָאֲסוּ מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם” (שמואל א’ ח, ז), כי בזה שאמרו לשפטנו ככל הגוים סימן הוא שמאסו בזה שנבחרו מאת

השם להיות העם הנבחר בעולם עם מלכות שמים עליהם, ורוצים להיות ככל הגוים בית ישראל!

והוא חטא שאין הקב"ה יכול לסבול ולמחול כמו שמצינו ביחזקאל (כ, לב) "וְהָעֵלָה עַל רוּחְכֶּם הִיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאָרְצוֹת לְשֶׁרֶת עֵץ וְאֶבֶן". "חִי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹקִים אִם לֹא בְיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעוֹ נְטוּיָה וּבְחֶמֶה שְׂפֹכָה אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם" (יחזקאל כ, לג).

ומובן בזה מה שאמרה התורה גבי מינוי מלך "מִקֵּרֶב אֲחִיךָ תִּשֶׂה עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִיךָ הוּא" (דברים יז, טו) אף שדין זה הוא בכל מיני שררות (ספרי כאן, יבמות מ"ה, קידושין ע"ו ועוד) בכדי להדגיש לבני ישראל שמינוי מלך בישראל אינו מאותו הסוג של המינוי בכל הגוים ותפקיד אחר למלך ישראל מאותו התפקיד בגוים – ואפילו גר צדק אינו ראוי להיות למלך בישראל, שרק האיש שיש לו נשמת ישראל ראוי להיות המלך, "אשר יבחר ה' אלוקיך בו".

ועי' אפשר שיראו בני ישראל בטעותם ויתרחקו מדעותיהם הכוזבות לבקש להם מלך ככל הגוים!

והנה הרמב"ם (בפ"ג מה' מלכים) כתב וז"ל 'בעת שישב המלך על כסא מלכותו. כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו וכו' אחד מניח בבית גנזיו שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל והשני לא יזוז מלפניו אלא בעת שיכנס וכו' למקום שאין ראוי לקריאה. יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מיסב והוא כנגדו, שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וזה מבואר בסנהדרין (שם כ"א), ובתורה נאמר "וְכָתַבְתָּ לְךָ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת" וכו' (דברים יז, יח).

ובאמת צריך ביאור למה לו שני ספרי תורה ולא די לו באחד, כמו כל ישראל! ונראה לומר דבר גדול מלמדנו התורה בזה והוא, דאפשר לחשוב, דודאי כמו שכל אחד מישראל חייב לכתוב לו ספר תורה, כדי שידע שמחויב לסדר כל עניניו הפרטיים עפ"י דרך התורה, "כי היא חייך ואורך ימך", כך ג"כ מלך בעניניו הפרטיים יש לו לסדר ולחיות על פי התורה ואין דרך אחרת לו כמו לכל אחד בישראל, אבל יש למלך גם ענינים כלליים – יוצאים מביתו הפרטי – ענינים מדיניים, עליו להנהיג המדינה בכל הענינים שנוגעים לה הן כלפי פנים והן כלפי חוץ, ובסעיף חיי זה יש מקום לחשוב, שאפשר לנקוט בדרכים אחרים לפתור כל הבעיות הבאות יום יום כפי שמנהיגי אומות העולם פותרים בעיותיהם, והוא בדרך שקול דעת שלהם, ונקרא בעולם 'פוליטיק', 'דיפלומטיה' וכדומה.

על זה באה התורה בציווי מיוחד להמלך ישראל שיכתוב לו משנה תורה, שני ספרי תורה, אחד ככל ישראל, לחייו הפרטיים, ואחד לו לעצמו בתור מלך שלא יזוז מלפניו, יוצא ונכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו – הכונה שידע המלך שאין בעיה בישראל שיכול לפתור לא עפ"י דעת התורה, כי אין חיים בלי תורה, ואין בעיה בלי פתרון לה בתורה!!! – ואין לפוליטיק מקום בישראל!

בי הסתכל הקב"ה וברא העולם – אמרה התורה, התורה היא נתיבות החיים של ישראל בכל יום ובכל דבר. מצינו במדרש חוקת (אות כ"ז) 'ולא הקפידה התורה לרדוף אחר

המצוות אלא "כִּי יִקְרָא קֶן צְפֹר" (דברים כ"ב), "כִּי תִפְגַּע" (שמות כ"ג), "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר" (שם), "כִּי תִחַבֵּט זֵיתָךְ" (דברים כ"ד), "כִּי תִבְצֹר כֶּרֶמְךָ" (שם), "כִּי תִבְאֵ בְכֶרֶם רֵעֶךָ" (שם כ"ג), אם באו לידך את מצווה עליהם ולא לרדוף אחריהם'.

ולכאורה תמוה למה באמת לא הקפידה התורה על זה שירדוף אדם אחר מצות? אבל לענ"ד נראה דכונה עמוקה טמונה בה וזו, דהענין רדיפה וביקוש אחר דבר מורה שאין הדבר כחלק בטבע ובחיים הנורמלים, וכדי למצא זה הדבר עליך לרדוף ולבקש אחר זה, כמו הביקוש והחיפוש אחר כסף, זהב ואבנים טובות, אין אלו נמצאים בכמות גדולה בהטבע, שאתה יכול לבא וליקח בכל יום ובכל מקום. משא"כ דבר שהוא מצוי לכל אחד בכל יום והוא צורך טבעי לחיי האדם, כמו אויר לא שייך על זה לשון רדיפה וביקוש, כי הדבר נמצא כחלק הנורמלי בחיינו ובכל מקום שאתה שם. הדבר עמך.

וזו כונת המדרש, לא הקפידה התורה לרדוף אחרי המצות – מצות התורה אינן כדברים שצריך לחפש ולבקש אחריהן. המצות הן כחלק בחיים הנורמליים, כמו האויר בחיי האדם, כי היא חייך ואורך ימך!

ולכן אי אפשר שאיזו בעיה בחיים – אם בחיי הפרט או בחיי הכלל – שלא תמצא פתונה בתורה, וזה תפקידו של מלך בישראל, שלא יזוז הספר תורה מלפניו ויפתור כל הבעיות בחיי המדינה רק על פי התורה!

איתא בגיטין (סב, א), אמרו ליה מנא לך דרבנן איקרו מלכים, אמר להו דכתיב "בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ" (משלי ח, טו).

ולכאורה מה ענין רבנן למלכים? אבל כבר אמרו חז"ל, שיוסף הצדיק נעשה למלך משום 'משלו נתנו לו', פיו שלא נשק בעבירה "וְעַל פִּיךָ יִשָּׁק כָּל עַמִּי" (בראשית מא, מ), גופו שלא נגע בעבירה – "וַיִּלְבֹּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי שֵׁשׁ" (בראשית מא, מב), ידיה שלא מששו בעבירה – "וַיִּסֶּר פָּרְעֹה אֶת טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל יַד יוֹסֵף" וכו' (בראשית מא, מב). הרי דנעשה מלך במצרים, משום שהיה כבר מלך על עצמו, מלך ומושל על אבריו, גבורת דעתו ואמיצת לבו שמשל על עצמו – כבר היה תחילתו של מלכותו הרי שתחילת מלכותו הוא בכחות נפשו של האדם בעצמו, זה המושל על ראשו לבו ואבריו.

ולכן מבינים אנו למה איקרו רבנן מלכים, כי הם הגבורים המושלים על עצמם, על היצירה, והם המלכים האמתיים בחייהם!

(נתן דעת – רבי נתן אורדמן)

"שֹׁם תִּשֶׂה עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו).

כתבו חכמי המוסר שהמלכות שלשה מינים: מלך במדינה, ומלך בביתו, ומלך בגופו; כלומר, שכל אחד מאלו צריכים למנהיג שינהיגו מה שמסור תחת הנהגתו הנהגה ישרה. המלך במדינתו – ליסר הרעים ובעלי הפעולות המגונות ולהכניעם, ולהרחיק הנשואים מזה, ולחזק ידי הטובים ההולכים בנתיב היושר. והאיש המלך בביתו – להדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה ולהוכיחם תמיד להשמר מכל רע, ולאחוז בכל מעשה יושר, אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן. וכן כל אדם מלך בגופו – להכניע כחותיו המפתים אותו לרע, ולחזק ידי יצר הטוב להוציא מחשבתו לפועל. וכן אמר

החכם, שהמלך בגופו הוא החזק שבמלכיות, כי מלחמת טבעיו שהיא בתוך גופו חזקה מהמלחמה הבאה מבחוץ, וידוע שההשמר מהאויבים נקל מאד מההשמר מכחותיו הטבעיים.
(המאירי משלי טז, לב)

”שׁוּם תִּשִּׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ” (דברים יז, טו).

באבן עזרא כתב, ”שׁוּם תִּשִּׂים” – רשות. ובאמת נחלקו בזה חכמינו בגמרא (סנהדרין כ, ב) דלרבי יהודה מצוה היא למנות מלך, ולרבי נהוראי אינה אלא רשות. והרמב”ם (הלכות מלכים פ”א ה”א) פוסק כרבי יהודה דהוי מצוה.

וראה ב”אור החיים” הק’ (פסוק יד) שמפרש הפסוקים לפי ב’ השיטות. ובתוך דבריו כתב, ותמצא שה’ הקפיד על ישראל כששאלו בימי שמואל לתת להם מלך (שמואל א’ ח, כב), והענין קשה למה יקפיד ה’ עליהם, והלא לו יהיה שכוונת ה’ לרשות ולא למצוה, סוף סוף הרשות נתונה. ומבאר, אלא כי יש במינוי המלך ב’ גדרים, א’ שיהיה המבטח בו להנהיג המלחמות בעוצם חכמתו, וזה הוא דבר שנאוי בעיני ה’ כי ישימו בו כסלם ותקותם ומן ה’ יסור לבבם. וגדר ב’ הוא לכבוד ולתפארת ישראל וכדי שה’ יעשה בזכותו, ודבר זה הוא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. וכפי זה יש מקום לה’ להקפיד על הדבר, כיון ששאלו המלך ואמרו ”לְשִׁפְטֵנוּ כָּכָל הַגּוֹיִם” (שם ה) לזה הקפיד ה’, אבל אם היו שואלים להם מלך כרצונו יתברך, לא לכח ולגבורה כדרך הגוים, היו מקיימין מצות עשה.

ובמלבי”ם (כאן פסוק יד ובשמואל שם) ביאר, שהציווי למינוי מלך הוא רק בעת שכלל ישראל מתנהגים כפי דרך העולם והטבע, אז צריך שיהיה עליהם איש אחד שינהיגם בענייני הכלל ללחום מלחמותיהם ולשפוטם, אבל כשהיו מונהגים בהנהגה ניסית אלוקית וה’ היה המלך היוצא לפניהם ללחום מלחמותיהם ויתר עניניהם, לא היה צורך להם למלך, ועל כן נענשו בימי שמואל, כי אז היו מונהגים בהנהגה ניסית בזכותו של שמואל הנביא.

”דַּק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרִימָה לְמַעַן הִרְבֹּת סוּס וְהָ אָמַר לָכֵן לֹא תִסְפֹּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד” (דברים יז, טז).

”לא ירבה לו סוסים” – אלא כדי מרכבתו, שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם (רש”י).

והנה בתרגום יונתן פירש הפסוק בדרך מוסר, שכתב: ”לחוד לא יסגון ליה על תרין סוסוון דלמא ירכבון רברבנוי עליהון ויתגאון ויתבטלון מפתגמי אורייתא ויחובון חובת גלותא למצרים” [לא ירבו לו על שני סוסים שמא ירכבו שריו עליהם ויתגאו ויתבטלו מדברי תורה, ויחובו חובת גלות למצרים]. ודבריו צריכין ביאור, דהלוא סיפא דקרא מורה להדיא כפירוש רש”י שהטעם שלא ירבה לו סוסים הוא כדי שלא ישיב את העם מצרימה.

וראה במלבי”ם שציין שבספרי פירשו רז”ל כפירוש יונתן, דהטעם הוא, שע”י עבירה זו שיתגאו ויבטלו מדברי תורה יגרום להשיב העם למצרים בגלות. ומה שכתב ”למען

הרבות סוס” היינו בעבור העבירה של ’הרבות סוס’. ומ”ש ”וה’ אמר לכם” וגו’, מבאר, דאף שאמר ה’ והבטיח לכם שלא תוסיפו לשוב למצרים עוד, עם כל זאת העבירות יגרום לכם שתגלו לשם.

ועי’ באבן עזרא ובחזקוני, שמה שכתוב ”וה’ אמר לכם לא תוסיפון” וגו’, זו מצוה שהיתה ולא נכתבה. אבל בירושלמי (סוכה פ”ה ה”א) ובמכילתא (פרשת בשלח שמות יד יג) ילפי מפסוק זה גופא אזהרה שלא לשוב מצרימה, דתני רשב”י בשלשה מקומות הוזהרו ישראל שלא לשוב ארץ מצרים, שנאמר (שמות יד, יג) ”כִּי אֲשֶׁר רָאִיתָם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרָאֵתָם עוֹד עַד עוֹלָם”, ומה שנאמר הכא ”וה’ אָמַר לָכֵן לֹא תִסְפֹּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד”, ועוד נאמר להלן (כת, סח) ”וְהִשְׁכַּח ה’ מִצְרַיִם בְּאֲנִיּוֹת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לָךְ לֹא תִסְף עוֹד לְרָאֵתָהּ” [והרמב”ן כאן הביא דברי הירושלמי].

ועי’ בחידושי הריטב”א (יומא לח, א) דתמיהא ליה מילתא על מה סמכו העולם לגור בזמן הזה במצרים, כגון הרמב”ם ז”ל וכמה גדולים אחרים. ומיישב בכמה אופנים, עיי”ש. ורבנו בחי מחדש, דזו מצוה לשעה ואינה מצוה לדורות שיאסור הכתוב הדירה במצרים לעולם, והרי אנו רואין כמה קהלות דרות שם מאז ועד היום, ואילו היתה מצוה לדורות לא היו ישראל קדושים מקילין בזה לדור שם, ואילו עשו כן היו החכמים שבכל דור ודור מוחים בידם.

”דַּק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרִימָה לְמַעַן הִרְבֹּת סוּס” (דברים יז, טז).

קשה, למה פתח ב”סוסים” וסיים ב”סוס”. ושמעתי ממורנו רבי אלחנן וסרמן הי”ד, בשם הרבי מאוסטרובצה ז”ל: כי בתחילה בא היצר הרע לאדם ומפתהו לעבור עבירה על ידי שמצייר לו שירוים על ידי זה דברים גדולים כגון להרבות סוסים, וכיון שנשמע לו האדם לזה, שוב גם בשביל דברים קטנים הוא מושל עליו, ואפילו רק להרבות סוס...

(רבי משה שמואל שפירא)

”וְהִיתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו” (דברים יז, יט).

המפרשים דקדקו בלשון הכתוב שפתח בלשון נקבה ”והיתה” וסיים בלשון זכר ”בו”. ובאבן עזרא כתב: ”והיתה עמו” – התורה. ”וקרא בו” – בספר. וב”משך חכמה” הוסיף על זה, ויִרְאֶה דמרמז לנו דדברים שבכתב אסור לקרותן בעל פה (גיטין ס, ב), וזה ”וקרא בו” – בספר דייקא יקרא, ולא בעל פה.

וראה ב”חתם סופר” שנקט כיסוד דברי האבן עזרא, ומפרש שאמר הפסוק ”וקרא” המלך ”בו” בספר התורה ויסתכל בו איך להתנהג ”כל ימי חייו”, היינו איך להתנהג בכל דרכיו ואיך לכלכל אורחותיו ומעשיו, ולהורות נתן שבין שיטי התורה הקדושה אפשר למצוא מענה והדרכה לכל קורות חייו בכלל ובפרט.

ובספר ”נר ישראל” מובא משמיה דהרה”ק מרדכי זצ”ל ומטו בה משם עוד צדיקים, שהכתוב מכוון כאן להורות למלך שיזהר להיטיב דרכיו ולהעמיד מעשיו תמיד על דרך

הישר, כדי שיהיו בני ישראל למדים ממנו איך להתנהג, ועל זה אמר "וקרא" - איש ישראל, "בו" - במלך וַיֵּדַע איך מתנהגים בדרך הישר כל ימי חייו. (משחת שמן)

"וְהִיתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו" (דברים יז, יט)

כשנסתלק הסבא מקלם מן העולם הספידו עמיתו וריעו הסבא מסלבודקא, וקרא עליו מליצת החתם סופר: 'וקרא בו כל ימי חייו', כלומר שהביאוגרפי' שלו תהיה התורה, כשקוראים את התורה קוראים את סיפור כל ימי חייו!

"לְבַלְתִּי רוּם לִבּוֹ מֵאַחֲיוֹ וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמַּעֲוָה יָמִין וּשְׂמֹאל" (דברים יז, כ).

כתב הרמב"ן, נרמז בכאן בתורה איסור הגאות, כי הכתוב ימנע את המלך מגאות ורוממות הלב, וכל שכן האחרים שאינם ראויים לכך, כי בראוי להתרומם ולהתגדל יזהירו להיות לבבו שפל ככל אחיו הקטנים ממנו, כי הגאווה מדה מגונה ונמאסת אצל האלהים אפילו במלך.

מדת הגאווה היא מדה מגונה ונמאסת, והרמב"ן אומר שכאן רמזה התורה את האיסור של גאווה.

ה"מסלת ישרים" (בפרק יא) בדבריו על נקיות ממדות רעות אומר: "נדבר במדות הראשיות באריכות עיון יותר מפני רגילותנו בהם, והם הגאווה, הכעס, הקנאה, והתאוה. הן כל אלה מדות רעות אשר רעתם ניכרת ומפורסמת, אין צריך לה ראיות, כי הנה הנם רעות בעצמן ורעות בתולדותיהן... וכל אחת כדאי לעצמה להביא את האדם אל עבירות חמורות". הרי שכלל לנו ה"מסילת ישרים" כלל מבהיל, ישנן ארבע מדות רעות אשר כל אחת מהן ראויה להביא את האדם לעשיית עבירות חמורות, והראשונה שבהם היא - גאווה.

נתבונן בכמה פרשיות בתנ"ך, שרואים בהם את הנזק והחורבן שגורמת מדת הגאווה.

במלכים א פרק יא-יד אנחנו לומדים על ירבעם בן נבט. ירבעם היה גדול מאד בתורה, לא היה בתורתו שום דופי, וכל ת"ח לפניו כעשבי השדה (סנהדרין קב, א) והקב"ה בחר בו להיות מלך על ישראל, בתנאי אחד - שיעשה את הישר בעיני ה', לא נדרש ממנו מדרגות גבוהות ושום דבר מיוחד, רק לעשות מה שכתוב בתורה, לא יותר מזה.

מה עלתה בסופו של ירבעם? הנביא מספר (יב, כו-כו) "וַיֹּאמֶר יִרְבֵּעַם בְּלִבּוֹ עֲתָה תָשׁוּב הַמֶּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד, אִם יַעֲלֶה הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זִבְחִים בְּבֵית ה' בִּירוּשָׁלַם וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל אֲדֹנָיהֶם אֶל רִחְבֵּעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִרְגִנִּי וְשָׁבוּ אֶל רִחְבֵּעַם מֶלֶךְ יְהוּדָה". הגמ' בסנהדרין (קא, ב) מסבירה את חששו של ירבעם: 'אמר: גמירי, דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, כיון דחזו ליה לרחבעם דיתבי ואנא קאימנא, סברי הא מלכא והא עבדא, ואי יתיבנא מורד במלכות הוואי וקטלין לי ואזלו בתריה'. [ירבעם אמר לעצמו, כיון שהורשה רק למלכי בית דוד לישב בעזרה, אם כן כשיעלו כולם לרגל ורחבעם ישב ואני אעמוד בודאי יאמרו כולם שרחבעם הוא המלך ואני עבדו, ואם אשב גם אני, יהרגוני כדין מורד במלכות]. רואים כאן שחששו של ירבעם היה על דבר אחד

- על כבוד. אם היה ירבעם עומד, לא היו עושים לו שום דבר, היו מחשיבים אותו כעבד של רחבעם, יותר מזה הוא לא היה מפסיד.

מה עשה ירבעם? מיד - "וַיִּנְעֹץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, רַב לָכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם, הִנֵּה אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיֵּשֶׁם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדִן" (שם פסוק כז-כח). לא זו בלבד, הוא גם שינה את חג הסוכות מט"ו בתשרי לט"ו במרחשון כמפורש בפסוק (לכ-לג) "וַיַּעַשׂ יִרְבֵּעַם חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ כַּחַג אֲשֶׁר בִּיהוּדָה... וַיַּעַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר בְּדָא מַלְכוֹ, וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהִקְטִיר". ירבעם חטא והחטיא את ישראל, הדיחם אחר עבודה זרה, החליף את חג הסוכות לחג אשר בדא מלכו בחודש השמיני, ונעשה בעצמו כהן להקטיר לעבודה זרה.

ואנחנו עומדים ומתפללים: היאך יתכן הדבר, אדם כל כך גדול בתורה, אדם שהקב"ה בחר בו כתחליף למלכות בית דוד, איך יתכן שהוא נפל נפילה כ"כ גדולה, להיות מחטיא הרבים כ"כ גדולי ובאמת, כבר הגמ' (סנהדרין שם) התקשתה בזה: היתכן, אדם כ"כ גדול, אדם שהקב"ה הבטיח לו מלכות עד ביאת המשיח (רש"י מלכים א' יא, ט) אם ילך בדרך הישר, היאך היה יכול לעשות מעשים כאלו? ולשם מה היה זקוק לכך? הרי המלכות מובטחת לו?!

ותירצה הגמרא: 'אמר רב נחמן, גסות הרוח שהיה בו בירבעם - טרדתו מן העולם'. גסות הרוח היא שמנעתו מלעלות לירושלים, שלא יחשבו שהוא עבד של רחבעם, ובגללה עשה כל מה שעשה. המהרש"א שם דייק מדברי הגמ' שירבעם אמר 'ואי יתיבנא', היינו שעלה בדעתו לשבת יחד עם רחבעם בעזרה, ולעבור על ההלכה למשה מסיני שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, וזה היה ג"כ מפני גסות הרוח ששלטה בו. אכן כבר נודע לנו שורש נפילת ירבעם, גאותו וגסות רוחו הם הם שגרמו.

הגמרא (שם קב, א) מספרת עוד: 'אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. אמר לו [ירבעם להקב"ה]: מי בראש? [א"ל הקב"ה] בן ישי בראש [עונה ירבעם]: אי הכי לא בעינא!'

הקב"ה ריחם על ירבעם ואמר לו: חזור בך! הקב"ה בעצמו מבקש ממנו לחזור בתשובה, אף על פי שהיה כבר חוטא ומחטיא את הרבים! וירבעם מסרב - בגלל כבוד! איך מבינים את כל זה? הלא הקב"ה בעצמו הבטיח לו שיזכה לטייל יחד אתו ועם דוד המלך בגן עדן, וירבעם עדיין שואל שאלות כ"מי בראש? איך משיגים את תשובתו החותכת 'לא בעינא' אחרי שהוא שומע שבן ישי בראש, הרי זה לא יאומן! רואים מזה עד כמה יכולה ההשחתה של כבוד להוציא את האדם מעולמו.

אנחנו לומדים מפרשה זו את נוראות ההשחתה של הגאווה והרדיפה אחר הכבוד. אדם יכול לחשב על עצמו שהוא אדם טוב, אבל כאשר מזדמן נסיון, תאות הכבוד וכדומה, יכול הוא ליפול שדוד לפני היצר הרע. ירבעם היה אדם גדול מאד, אבל כשבא לפניו נסיון של כבוד - אבד כל כולו! העצה היחידה היא - לימוד המוסר. אדם שלומד מוסר

ותוקע בראשו ובלבו פסוקים ומאמרי חז"ל בגנות מדת הגאווה ותוצאותיה הנוראות, מתבונן בחסרונותיו ובשפלות האדם, הרי כבר יש בידו כלי זיין, וכאשר בא לידיו נסיון של כבוד, ישנה בידו האפשרות להשתמש בהם ולנצח את האויב.

במלכים ב (פרק ה) מסופר המעשה של נעמן שר צבא מלך ארם. נעמן היה מצורע, ובביתו היתה נערה שגדודי ארם שבו מארץ ישראל והיא שרתה את אשת נעמן. אמרה הנערה לגבירתה אשת נעמן שכדאי לנעמן לבא לפני אלישע, הנביא שבארץ ישראל, והוא ירפאהו מצרעתו. נעמן בא בסוסיו וברכבו ועמד בפתח בית אלישע. ואלישע שלח שליח מביתו אל נעמן שאמר לו "הֲלוֹךְ וְרַחֲצָה שְׁבַע פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיִשָּׁב בְּשָׂרְךָ לָךְ וְטָהָר".

מה עשה נעמן כששמע את דברי השליח? "וַיִּקְצָף נַעֲמָן וַיֵּלֶךְ". מדוע? "וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו וְהִנֵּי יָדוֹ אֶל הַמָּקוֹם וְאֶסָּף הַמִּצְרָע". ופירש ה"מצודת דוד" שטענתו של נעמן היתה מורכבת משתי טענות, מה שאמר נעמן היינו שע"י "וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו וְהִנֵּי יָדוֹ אֶל הַמָּקוֹם" - פעולה זו ירפאהו מצרעתו. ומה שאמר "אֵלַי יֵצֵא וְעָמַד" - היינו שחשב שאלישע יצא אליו לכבדו ויעמוד לפניו כדרך הכבוד שעושים לשרים הגדולים. וכיון שנעמן לא נתקבל בכבוד הראוי לו לפי דעתו הגדולים. וכיון שנעמן לא נתקבל בכבוד הראוי לו לפי דעתו הגדולים. וכיון שנעמן לא נתקבל בכבוד הראוי לו לפי דעתו הגדולים. וכיון שנעמן לא נתקבל בכבוד הראוי לו לפי דעתו הגדולים.

אם נתבונן במעשה זה נראה כאן דבר פלא. נעמן היה שר צבא והיתה לו צרעת, יסורים נוראים. והנערה הקטנה יעצה לו עצה שיתרפא מצרעתו ולא יסבול יותר - שילך אל הנביא אלישע והוא ירפא אותו. ונעמן מאמין בנביא, מוכן לקבל את עצתה של הקטנה, נוטל עליו את טורח וטלטול הדרך, ובא לפני אלישע, כל זה כדאי לו כדי להתרפא מצרעתו. אבל כאשר הוא בא ואיננו מוצא את הקבלת פנים הראויה לפי דעתו לאדם כמוהו - מיד רוצה הוא לחזור. ולולי משרתיו שדברו על לבו ושכנעו אותו לשמוע בקול הנביא, היה אכן נשאר מצורע כל ימיו! נעמן היה מוכן ברגע זה לחזור למקומו, ולהשאר כל ימי חייו עם צרעת! ובשביל מה? בשביל כבודו שנפגע! הוא לא קיבל את הקבלת פנים הראויה לו.

אנו למדים מזה איך פועל שכלו של האדם, איך יכול יצר הכבוד להעבירו על דעתו, להשאיר אותו מצורע כל ימיו - רק בשביל קצת כבוד! על זה אומרת המשנה באבות (ד, כא) שהכבוד הוא אחד מהדברים המוציאים את האדם מן העולם. כוונת התנא היא לא רק מהעולם הבא, אלא גם מהעולם הזה!

ה"מסלת ישרים" (פ"ג) אומר: מי שהוא עדיין חבוש במאסר יצרו - אין ענינו ראות האמת הזאת, ואינו יכול להכירה, כי היצר מסמא את עיניו ממש, והנה הוא כהולך בחושך, שיש בפניו מכשולות ואינו רואה אותם. האדם יכול לאבד את כל חכמתו, לא לראות כלום, כשהוא רודף כבוד, וכפי שרואים אצל נעמן.

תְּמִים תְּהִיָּה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים יח, ג).
אולי יש לפרש כוונת הפסוק, שהתכוון הכתוב כאן להורות על חובת האדם לקיים כל מצוות השי"ת בשלמות ושלא

יחסר שום מצוה מן המצוות וכן לקיים כל חלקי המצוות כראוי וכן להיות מושלם בכל עניני המדות. ועל דרך ששמעתי בשם בעלי המוסר, שמצינו בתורה (עי' רש"י ויקרא כב, ג) שהמחוסר אבר נקרא בעל מום, וכן מי שאבריו אינם שוים אחד גדול או אחד קטן משאר האיברים נקרא בעל מום, דהוא מורה ומרמז על האדם שצריך שיהיה לו שלמות בכל מעשיו, שאם מתנהג במידה אחת שלא כהוגן אעפ"י שבשאר מדות הוא מושלם, או שמחוסר בחלק המצוה כגון שלומד תורה בלי יראת שמים שחסר עי"ז באיכות התורה, או שמחסר מצוה אחת לגמרי הריהו נקרא בעל מום, אף על פי שמקיים שאר המצוות. וזה מרמז לנו הפסוק "תמים תהיה" ולא בעל מום ח"ו שלא יחסר מהמצוות ויהיה עבודתו בשלמות.

ולהורות נתן, שצריך בר ישראל ללמוד התורה על מנת לעשות את כל המצוות בלא להחסיר שום מצוה כלל וכלל, וכדאיתא ב"אור החיים" הק' פרשת עקב על הפסוק (לעיל ח, א) "כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֶנְכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת", כי בא נביא ה' בתוכחותיו ואמר "כל המצוה" - יחס לכללות התורה למצוה אחת וצוה על כולה, להורות כי האדם יתחייב לקיים כל רמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה, שהם מכוונים כנגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים. והמצוות כולם משולים לגוף האדם, והנה ישער אדם בבוא על אבר או גיד אחד איזה מיחוש או מכאוב ויצעק לבו באוי ואבוי ממכאובו, האם יקבל מענה לצעקו באמור לו הלא לך רמ"ח אברים ומהם רמ"ז שלמים, ואם חלק מרמ"ח יחלה אין ראוי לקבול על זה. וזה דמיון שמירת המצוות שהם מיוחדים כנגד האברים והגידים, וכשאדם עובר ומבטל אחת מהנה יפעיל הכאב בשכנגדו באברים ובגידים, וכשם שאין תשובת בריאות רמ"ז מועלת להעביר הרגש כאב האבר תשלוש רמ"ח, כמו כן לא ישלימו רמ"ז מצוות עשה לחסרון האחד תשלוש רמ"ח, וכמו כן לא ישלים שמירת שס"ד מצוות לא תעשה לביטול אחד תשלוש שס"ה, עי"ש בדבריו הארוכים והנפלאים.

ועל דרך זה איתא בספרים הק' לבאר הגמרא (סוטה מד, ב) דדרשו הפסוק (לקמן כ, ח) "הָאִישׁ הֵיכָא נִרְרָה הַלָּבָב יֵלֶךְ וְיִשָּׁב לְבֵיתוֹ", דהיינו הירא מעבירות שבידו כגון ששח בין תפלה לתפלה, דהיינו שהפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, וכתבו לפרש דתפילין של יד מרמז למעשה המצוות שעושה בידיו, ותפילין של ראש הוא מה שלומד ומעיין במוחו, ועל זה אמרו שאסור להפסיק בין מוחו לידיו דהיינו שלא יהא חכמתו מרובה ממעשיו, שיהא לימודו על מנת לשמור ולעשות, ובלא זה לבעל מום יִחָשֵׁב. וזהו אומרו "תמים תהיה" שיהיה עבודתו בשלימות ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

תְּמִים תְּהִיָּה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים יח, ג).
ולא בעסקי העולם לבד צריך אדם ללכת בתמימות ולא יחקור וידרוש בהם, אלא אפילו בדברי תורה צריך שילך בהם בתמימות, ובמופלא ממנו אל ידרוש ובמכוסה ממנו אל יחקור. אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'!

(תורת המנחה לרבי יעקב חננאל סקלי, תלמיד הרשב"א, דרשה ע"ה)

התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות, ואז תהיה עמו ולחלקך (רש"י).

צדיקים ואנשי מעשה העמידו את דברי רש"י אלו ליסוד ועיקר מעיקרי הדת – שהאדם הירא את האלוקים וחפץ בהדבקו, לא ילך אחרי מגידי העתידות למיניהם, אלא יתהלך כל ימיו בתמימות ובביטחון דכל מה דעביד עמו רחמנא לטב עביד. וכדאיתא בגמרא (פסחים ק"ג, ב) מנין שאין שואלין בכלדיים [חוזים בכוכבים ומגידי תעלומות], שנאמר "תמים תהיה עם ה' אלוקיך".

והרמ"א (או"ח סי' תרס"ד ס"א) הלכות יום הושענא רבא הביא איסור זה להלכה, וז"ל: כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בצל הלכנה בליל הושענא רבה מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה, ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזליה, גם כי רבים אינם מבינים הענין על בוריו ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות. והרמב"ן כאן וכן בהשגותיו על ספר המצוות (מצוה שמינית) מונה פסוק זה למצות עשה, שנצטוינו להיות לבבנו תמים עמו ית' והוא שנאמר "תמים תהיה עם ה' אלהיך" וכו', שנאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמיתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו רצוני לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים, אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים, כי הוא אלוקי האלוקים עליון על הכל היכול בכל משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל, ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו.

ועיינן בספורנו על הפסוק (יח, יט) "לִמְעַן יִלְמַד לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו", שכותב, דכוונתו להורות שישתמש האדם בחלק העיוני שבו, כדי ללמוד את גודל השגחת האל יתעלה השגחה פרטית על כל נברא, ובידיעת זה יבוא לידי יראה את ה'.

וב"אורחות חיים" להרא"ש (ליום א אות כו) כתב, 'לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית וכו' כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש ובוהן לב וחקר כליות וכו', וזה יסוד כל התורה כולה'.

(משחת שמן)

אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מַעֲמֹו (דברים יח, יט).

חכם עדיף מנביא

הכובש את נבואתו... מיתתן בידי שמים' (רש"י).

כתוב ש'חכם עדיף מנביא', והטעם הוא, היות ולנביא יש ציווי לומר כל מה שקיבל והוא באיסור אם לא יאמר, משא"כ חכם יכול לשתוק ואין צריך לומר כל דבר, אם כן עדיף זה שיכול לשתוק מזה שחייב לדבר...

(רבי דוב בעריש ווידענפעלד גאב"ד טשעבין)

לֹא תִסֵּיג גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר גְּבֻלוֹ רֵאשֻׁנִים (דברים יט, ד).

מנהגא מילתא היא

אמרו חז"ל (שו"ת רב שרירא גאון): מנלן דמנהגא מילתא היא,

שנאמר "אל תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים", לפיכך אין לשנות מן המנהג.

"וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֵׁנָא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נַפְשׁ וּמָת... לֹא תִסֵּיג גְּבוּל רֵעֶךָ" (דברים יט, יא-יד).

אצל הדין של הרציחה נכתבה האזהרה על הסגת גבול, כי גם היא כעין רציחה, לפי שארצו של אדם חביבה לו כנפשו, כי ממנה חיי נפשו!

(רבי משה דוד וואלי, תלמיד חבר להרמח"ל)

"כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיְבֶיךָ וְרָאִיתָ סוֹס וְרֶכֶב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (דברים כ, א).

מלחמת היצר – וצריך האדם להיות שומר השערים (של"ה הק')

מבאר ה"אור החיים" הק' וז"ל: 'אולי שרמז הכתוב, מלחמת האדם עם יצרו ובא להסיר מלבבו מורך ואמר, כי תצא למלחמה 'הידועה', שאין גדולה ממנה. והנה במלחמה זו, יש שני דברים קשים לאדם שמתשים כוחו, א' הוא, שאינו מלומד במלחמה, כמו שהוא מלומד ורגיל במין מלחמה זו יצרו הרע, ב', שהרכבת האדם, חובקת דברי היצר, בכל אשר יאמר אליו, בעניני האיסור, לגנוב ולגזול ולגאות ולאכול כל אשר תאוה נפשו, וזה ימנעוהו מלשמוע אל דברי התורה והמצוות, ומה גם אחר שנכשל בעבירות רבות, שיתוספו כוחות הרע שנולדו ממעשיו הרעים, ...לזה בא דבר ה' כאן, ואמר "כי תצא למלחמה וראית" בעיני שכלך "סוס ורכב", "סוס", כנגד מה שהוא היצר, סוס מוכן למלחמה, מה שאין כן האדם, "רכב", כנגד הרכבת האדם שנוטה וחושקת לדברים, ואומרו "עם רב ממך", כנגד כוחות הרע שניתוספו ממנו מצד מעשיו הרעים כמו שאמרנו, אעפ"כ, בא דברו הטוב ואמר, "לא תירא מהם", והטעם הוא "כי ה' אלקיך עמך", פירוש, הן אמת אם היית בא למלחמה בכחך, אין בך כח לעמוד במלחמה זו, אבל כיון שה' אלקיך עמך, כחו גדול להצילך, כי כשבא אדם ליטהר, ימינו יתברך מקבלתו, ונדבק לה' והוא יכניע מציריו'.

ומוסיף ה"אור החיים" הק' ואומר, 'וגמר אומר "המעלך מארץ מצרים", כי זה מופת חותך, כי ה' מפרק הקליפה מן הקדושה ומבררה, והוא סוד העלאת ישראל ממצרים כידוע ליודעי חן, וזה לך האות, כדי שתתחזק במלחמה, וכן הוא אומר (תהלים לו, לב) "צוֹפֶה רָשָׁע לְצַדִּיק וְגוֹ' ה' לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בְּיָדוֹ", ואמרו ז"ל (קידושין ל, ב) שהכתוב מדבר על יצר הרע שהוא מתגבר על האדם, וה' עוזרו ומצילו מידו'.

למדים אנו מדבריו הק', דרכי העבודה במלחמה נגד היצר הרע, שודאי אין לאדם לסמוך על כחו לבד, כדי להתגבר על היצר הרע שדרך מלחמתו היא בבחינת, סוס, ורכב, ועם רב, אלא רק בכח ה' יתברך, אם מגיע למצב, של ה' אלקיו עמו, וזאת ע"י רצון ליטהר ולהדבק בה', ולהשמר מן החטא, אזי מקבל סיוע להכניע את יצרו, כאמור באוה"ח הק' 'כי כשבא אדם ליטהר, ימינו יתברך מקבלתו ונדבק לה' והוא יכניע מציריו'.

ובספר "ליקוטי הלכות" (הל' גילוח הל' ג. הל' מילה הל' ה) כתב לבאר כן המשך הפסוקים (כ, גיד), שנאמר "וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרַבִּים הַיּוֹם לְמַלְחָמָה עַל אֲבִיכֶם", ומביא רש"י "שמע ישראל", אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם, ומבאר 'כי מאחר שאתם חזקים באמונתו יתברך, שוב אין לכם להתירא כלל משום מלחמה שבעולם, ושוב "אַל יֵרָךְ לְבַבְכֶם, אֶל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחְפוּזוּ וְאֵל תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם, כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֲבִיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם" וכמו שאמר דוד לגלית, "אַתָּה בָּא אֵלַי בְּחָרֵב וּבְחֲנִית וְכוּ', וְאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעֲרֹכַת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָרַפְתָּ" (שמואל א' יז, מה), על כן, חגר מתנינו להלחם כנגדו, עד שנצחו והפילו תחתיו באמת ע"ז...

(חלון התיבה)

וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרַבִּים הַיּוֹם לְמַלְחָמָה עַל אֲבִיכֶם אֶל יֵרָךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחְפוּזוּ וְאֵל תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם" (דברים כ, ג).

הנה נצטוינו בלאו שלא לערוץ ולפחד במלחמה ומנאה הרמב"ם בתרי"ג מצות. ולכאורה זה פלאי, ומה יעשה אם מ"מ לבו הומה עליו ומפחד בראותו דמי מלחמה, וידוע שכל המצות אינן אלא בדבר שיש לאדם בחירה על זה.

אך הענין, די ש לכל אדם ג' לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה, והם עיקר בהנהגת האדם, ובהם הבחירה ורשות נתונה לחשוב ולדבר ולעשות כרצונו במוחו. ואף אם מפחד בלבד, יכול לסלק המחשבה דיבור ומעשה, והעיקר שלא לחשוב ולדבר מזה כלל, ועל זה נצטוינו "אל ירך" כו', כלומר לא תחשובו בענין הפחד. ומיד שלא יחשוב בזה כלל ממילא יתבטל גם הפחד שבלב. ועכ"פ מיד יהיה הפחד כאלו הוא ישן ואינו נרגש בגוף, וכמשך ימים אחדים יתבטל לגמרי, עד שלא יפול במוחו כלל אפילו דרך מחשבה זרה, וזהו "אל ירך לבבכם".

(אגרות קודש לה'צמח צדק" אגרת טו)

וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרַבִּים הַיּוֹם לְמַלְחָמָה עַל אֲבִיכֶם אֶל יֵרָךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחְפוּזוּ וְאֵל תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם" (דברים כ, ג).

א"ר יוחנן משום רשב"י, אמר להם הקב"ה לישראל, אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית, אי אתם נמסרין בידם' (סוטה מב, א).

וזהו מה שאנו אומרים בתפילה, 'שומר ישראל שמור שארית ישראל, ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל'.

(רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנא)

"מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בֵּית חֶדֶשׁ וְגו' וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע פָּרִם וְלֹא חָלְלוּ וְגו' וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ" (דברים כ, ה-ו).

בגמרא (סוטה מד, א) איתא: תנו רבנן, "אשר בנה", "אשר נטע", "אשר ארש" - לימדה תורה דרך ארץ, שיבנה אדם

בית ויטע כרם ואחר כך ישא אשה. אבל ברמב"ם (הלכות דעות פ"ה ה"א) סדר הדברים הוא קודם הפרנסה לפני בניית בית דירה, שכתב: דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה, שנאמר "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו", "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו", "מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה", אבל הטפשיין מתחילין לישא אשה, ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה. וכן הוא אומר בקללות (להלן כח, ל) "אִשָּׁה תֶּאֱרָשׁ", "בֵּית תִּבְנֶה", "פָּרִם תִּטָּע" כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך, ובברכה הוא אומר (שמואל א' יח, יד) "יִיְהִי דָּוִד לְכָל דֶּרֶכְו מְשָׁפִיל וְה' עִמּוֹ", ע"כ.

וב"כסף משנה" תמה עליו, דקרא איפכא כתיב "מי האיש אשר בנה בית חדש", "מי האיש אשר נטע כרם", ועי"ש מה שיישב. וב"חתם סופר" (עה"ת כאן) מיישב, שהגמרא וכפשוטו הכתוב, איירי בצדיקים גמורים שתורתם אומנתם כרשב"י וחבריו והם זוכים שמלאכתם נעשית על ידי אחרים, כמו שדרשו חז"ל (ברכות לה, ב) את הפסוק "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צִאֲנָנְכֶם" (ישעיה סא, ה), לכן הם בונים תחילה בית כלומר בית המדרש ללימודו, ואחר כך כרם לפרנסה ומשם דרכו לישא אשה. אבל שיטת הרמב"ם היא לגבי אנשים פשוטים שאין מלאכתם נעשית בידי אחרים, ולכן עליהם להקדים ולדאוג לפרנסתם לפני שהם בונים בית ללימודם.

אבל ה"חתם סופר" בתשובה (אה"ע ח"ב קנ"ה) וכן ב"תורת משה" כאן, מיישב דבהכתוב "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו" פירש רש"י - לא פדאו בשנה הרביעית, והיינו דהפסוק איירי בכרם שנשתל כבר לפני כמה שנים, ועכשיו הגיע זמן פדיונו, ולפי זה אתי שפיר כשיטת הרמב"ם, שבתחילה נטע כרם ובתוך הזמן עד שנעשו פירותיו ראויים לאכילה בנה לו בית חדש, ומביא סמך לדבריו מדכתיב "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׁמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ" (דברים כד, ה) ודרשינן בגמ' סוטה (מג, א) נקי יהיה זה כרם לביתו זה בית ושמח את אשתו כמשמעו, ונקטו בגמרא כסדר הרמב"ם.

אמנם ה"חתם סופר" פרשת כי תצא הקשה על הרמב"ם מהסמיכות שהביא רש"י בפסוק "כִּי תִבְנֶה בֵּית חֶדֶשׁ", "לא תִזְרַע כְּרָמְךָ", ופירש רש"י, קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ולשדה ולבגדים נאים, ונ"ל לסמוך אח"כ "כי יקח איש אשה" שאח"כ יזכה לאשה, והיינו כדרך חז"ל יבנה בית ויטע כרם ואח"כ יקח אשה, וקשה על סדר הרמב"ם כרם בית ואשה, וצ"ע מכאן.

ובדרך אגב, יעויין בתרגום יונתן שפירש הפסוק "אשר בנה בית ולא חנכו" - די בנא ביתא חדתא ולא קבע ביה מזוזתא. ובליקוטי יהודה מביא מה"אמרי אמת" שאמר בעת חנוכת הבית דשיבת חכמי לובלין, מכאן רמז וסיוע למנהג ישראל קדושים לקבוע מזוזה בפתח הבית, תיכף בשעה שחונכים את הבית לדור בו.

(משחת שמן)

“וְעָנוּ וְאָמְרוּ יְדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ”

(דברים כא, ז).

ראיית הנולד

אמרו חז"ל (סוטה מו, ב), 'וכי על לבנו עלתה שבית דין שופכין דמים אלא, לא בא לדינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה'.

והענין דורש ביאור מעמיק וכי זה שפטרנוהו ללא לוויה, יבהיר לנו למה להם להתנצל על רצח.

הסבר הדבר יבואר בהקדם דברי הגמ' במסכת כתובות (קה, ב) רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי [סל וכו' דגים קטנים], א"ל מאי עבדתך [מה מעשיך כאן], א"ל דינא אית לי, לא קביל מיניה א"ל פסילנא לך לדינא [אף שלא קיבלתי ממך], אמר ליה דמר לא בעינא [איני רוצה שתדון אותי] קבולי לקביל מר דלא למנען מר מאקרובי בכורים דתניא "וְאִישׁ בָּא מִבְּעַל שְׁלֹשָׁה וַיְבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בְּכֹרִים עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׁעָרִים וְכִרְמֶל בְּצִקְלָנוּ" (מלכים ב' ד, מב), וכי אלישע אוכל בכורים הוה [הרי הוא לא היה כהן], אלא לומר לך כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו מקריב בכורים, אמר ליה קבולי לא בעינן דאיקביל [אף שמתחילה לא רציתי לקבל ממך] השתא דאמרת לי טעמא מקבילנא. שדריה לקמיה דרב נחמן [שידון אותו] שלח ליה נידייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא, אמר מדשלח לי הכי שמע מינה קריביה הוא [ופירש רש"י להכי פסול ליה לדיניה], הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר האי עשה [ופירש רש"י מצות הדיינים עשה "ושפטתם צדק"] והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף, סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה, כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה איסתתם טענתיה. וסמוך למאמר הנ"ל מצינו עוד מה שאמרו חז"ל; רב ענן הוה רגיל אליהו דאתי גבה דהוה מתני ליה סדר דאליהו, כיון דעבד הכי איסתלק, יתיב בתעניתא ובעא רחמי ואתא, כי אתא הוה מבעית ליה בעותי ועבד תיבותא ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סידריה, והיינו דאמרי סדר דאליהו רבה [שלמד חוץ לתיבה] וסדר אליהו זוטא [שלמד בתוך התיבה], ע"כ. ועי' תוס' שם מש"כ.

ולכשנתבונן היטב בפרטי המאורעות, יעמוד לפנינו פלא נשגב, וכי נבצר מרב ענן למנוע התרחשות זו, הרי יכול היה בקלות מרובה לרשום ביד הנדון את סיבת פסולו האמיתית וכך לא היה רב נחמן עומד ותוהה על סיבת פסולתו של אותו אדם ומגיע לידי טעות שהפסלות נבעה מקרבתו המשפחתית לרב ענן.

וכאן בא לידי בטוי רעיונם הנשגב של חז"ל (תמיד לב, א) 'איזוהו חכם הרואה את הנולד', הנה אם היתה ראייתו של רב ענן למרחוק ולראות את הנולד לא היה אליהו הנביא נמנע ממנו כלל. מעשה זה מלמדת אותנו לחובה הגדולה לחשוב חשבוננו של עולם אף בדברים שנראים כפעוטים ביותר, להפוך בכל פרטי הפעולה לצדדי עד שנוציא מדינו דבר מתוקן ונאה.

מעתה, כיון שהעלנו חשיבותה הבלתי מוגבלת של ראיית הנולד ועד כמה רחבה השפעת הראייה והמחשבה המוקדמת של כל פעולה ודעה שנעשה ושלא נעשה, מובן היטיב למה זקני העיר מתוודים על "רצח", הם מתכוונים לחוסר ההתחשבות בנולד ובמה שייעשה לאחר שהלך

האיש מן העיר, לו היו מלוים אותו הרי לא היה נרצח כלל וכך היו מקיימים נפש אחת מישראל, וכיון שלא ליוו את האיש הרי כאילו ידם היתה במעל הזה.

וזהו מה שמצינו בפרשת בן סורר ומורה המתחייב בסקילה כמו שנאמר "וּרְגָמָהּ כָּל אֲנָשִׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וָמָת" (דברים כא, כא), ונצבת התמיהה וכי איך נוכל ליטול ילד ולהורגו כך ללא אפשרות להשתנות קודם, ועל כך באה תשובתו של רש"י ז"ל המביא מדברי חז"ל: 'מוטב שימות זכאי ואל ימות חייב', כיון שבסופו של דבר יעמוד בפרשת דרכים וילסטם הבריות ויהרגם, שוב ראיית הנולד מנחה את דרכינו עד כדי נטילת נפשו של נער, למען לא יוכל לצמוח צמח פרא בקרב בית ישראל אשר יהווה בהתנהגותו סתירה גמורה לייעודנו הנצח.

החובה לראות את הנולד שכפי שראינו מאירה דרכו של חכם כאבוקת אש, מדריכה אותנו עד כמה מוטלת עלינו החיוב להתבונן, לחשוב ולחשב על כל צעד ושעל ופעולה מה הן התוצאות היוצאות הימנה ומה יעלה בגורלו של דבר בסופו של ענין, וכך נוכל למנוע ע"י זה הרבה תקלות גם הרבה חמורות ממה שהבאנו לעיל. אכן אין תלמיד חכם מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן שהרי 'איזוהו חכם הרואה את הנולד'.

(יראה ודעת - רבי יהודה זאב הלוי סגל)

“וַיִּסְפוּ הַשְּׂטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַזֶּה וְדָךְ הַלֵּבב יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יָמַס אֶת לֵבָב אָחִיו כְּלָבְבוֹ”

(דברים כ, ח).

פירש האדמו"ר רבי אברהם יעקב מסאדיגורא: הנה לא נאמר פה שאומר משהו לא טוב ואפילו אנחה לא יצא מפיו, אלא ו"ך הלבב" שבתוך עמקי לבבו הוא ירא, ואף שבחוץ נראה כגבור ואיש מלחמה, רכות לבבו משפיע על לבבות האחרים, ולא ימס את לבב אחיו כלבבו!

(רבי דוב בעריש וויינרעפעלד גאב"ד טשעביץ)

“לֹא תַחֲיָה כָּל נֶשְׁמָה” (דברים כ, טז).

כתב רבי אלכסנדר משה לפידות אב"ד רייסאן: נשאלתי מנוצרי מלומד, מה היה עָוֹל בימי הביניים שעינו את היהודים, הלא גם היהודים נצטוו להשמיד ז' האומות. והשבתי שיש שלש מיני ממשלות נפרדות זה מזה, וכל אחד צריך שלא להתערב רק במה ששייך לממשלתו: היינו ממשלת המלך צריך להשגיח על כל המדינה בשוה, וכל אחד יחזיק בקבלת אבותיו, כן ממשלת הכהן בדת כנסתו צריך להשגיח בחיזוק הדת, וממשלת האב לחנך את זרעו ע"פ דרכו. ואולם בתוה"ק יש חוקים שלא מחייבים השכל ואנו צריכים לסמוך על שכל הגבוה, אבל אין ללמוד מהם ואין לעשותם כי אם מפני ההכרח, כמו הסנהדרין שהיו מתעניין ביום שהרגו את הנפש, וזהו גם מה שגרם לישראל רפיון שלא הורישו את האומות ולא נזהרו במחייית עמלק. ועכ"פ אלו שלא נצטוו להשמיד בעלי דת האחרת, אין זאת כי אם משנאתם ותקוות תאוותם גרמה להם, ותולים את עצמם בקנאת בדת, והדם מידם יבוקש!

(ארויז הלבנון)